

МАНІФЕСТАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЄВРЕЙСТВА ХОЛОКОСТ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто особливості вербалізації концепту єврейської культури ХОЛОКОСТ у сучасній англійській мові, а також важливість аналізованого концепту для світосприйняття єврейського народу, його вплив на менталітет євреїв. У статті міститься інформація про роль концепту у формуванні єврейської ідентичності.

Особлива здатність людей пізнавати та інтерпретувати оточуючу дійсність здавна викликає глибокий інтерес у лінгвістів. Людина є не тільки пасивним спостерігачем, у людській свідомості відбуваються складні процеси віддзеркалення реальності, які знаходять відображення в мові. Тривалий час здійснюються фундаментальні міждисциплінарні дослідження, щоб визначити, як саме корелюють між собою мислення та мова. Відправною точкою таких мисленнєвомовних пошуків у сучасній когнітивістиці визнано КОНЦЕПТ, який, як одиниця представлення знань, є основною "ячейкою" культури в ментальному світі людини [1: 43].

Процеси міграції, глобалізації та взаємного впливу мов та культур у світі зумовили дослідження національно-специфічних концептів єврейської культури, які є оформленими у тканині англійської мови. Мета статті – розглянути особливості вербалізації концепту єврейства в англійській мові шляхом аналізу словникових визначень, прямих та непрямих номінативних засобів на позначення концепту.

Концепт ХОЛОКОСТ посідає важливе місце у світосприйнятті єврейського народу, він не тільки осмислюється, але й глибоко переживається. Крім того, багато уявлень та асоціацій супроводжують це слово. Для позначення масового вбивства представників єврейського народу нацистами та їхніми співучасниками використовують різні терміни, проте найбільш поширеним виявився термін ХОЛОКОСТ/HOLOCAUST, що є вживаним в англійській, французькій, німецькій, голландській та інших мовах. Він почав сприйматися як синонім єврейського *геноциду* або *шоа*. Суд над А. Ейхманом зумовив поширеність терміна в 60-их рр. "*Eichman trial in Israel thrust the Holocaust onto the world stage*" [2: 299]. Деякі історики "приписують" термін "Holocaust" у його теперішньому значенні Е. Візелю [3].

Відомо, що обставини, які призвели до *холокосту*, включають, передусім, ненависть до єврейського народу (антисемітизм), який реалізовувався в численних переслідуваннях єврейського етносу. У 1938 р. відбувся погром під назвою Кришталева ніч, *Kristallnacht*, який пізніше призвів до використання *вбивчих загонів* (*Einsatzgruppen*) і *таборів винищення*, *extermination camps*, (*vernichtungslager*). Євреї в Європі були найчисленнішими жертвами холокосту, хоча вбивали також представників інших національних меншин, наприклад, циган.

У концепту складна структура, з одного боку, до неї включають все, що належить побудові поняття, з іншого боку – до структури концепту входить все те, що робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія); стиснута до основних ознак змісту інформація; сучасні асоціації; оцінки і т. д. [1: 43]. Важливим видається той факт, що *внутрішня форма слова* має здатність орієнтувати на денотат, є однією з актуальних ознак, що виділяються у значенні слова, а для рядових користувачів етимологія існує як основа, на якій тримаються інші шари значення. Таким чином, HOLOCAUST потрапляє в англійську мову з лат. *holocaustum*, з грец. *holokauston*, *holokaustos* (спалений повністю) [4]. У значенні слова ХОЛОКОСТ спостерігаємо безпосередній зв'язок із внутрішньою формою слова, а саме: євреїв знищували найчастіше вогнем, трупи людей спалювали в крематоріях.

Відомо, що словникова дефініція не може включати все, що відомо про цей концепт. Розглядаючи систему значення, яка є репрезентантом ментальної одиниці (концепту), варто пам'ятати, що ієрархія сем у ній може змінюватися, у результаті чого змінюється і саме лексичне значення [5: 40]. HOLOCAUST 1) sacrifice consumed by fire (жертвопринесення); 2) a thorough destruction involving extensive loss of life especially through fire (a nuclear holocaust), (тотальне руйнування вогнем, яке позбавляє життя); 3) a) (often capitalized, used with the) the mass slaughter of European civilians and especially Jews by the Nazis during WW II (масове вбивство жителів Європи, особливо євреїв, під час Другої Світової війни); b) a mass slaughter of people (масове вбивство) [4].

Проаналізувавши ряд дефініцій включених до інших словників, було визначено, що в цілому ядро аналізованого концепту представлено такими компонентами значення, як: 1) *величезне руйнування, знищення, яке призводить до загибелі людей, особливо у вогні*; 2) *масова загибель євреїв (приблизно 6 млн.) у Другій Світовій війні* [6: 670; 7: 778; 8: 380; 9: 10: 683; 11: 412]. Другий компонент є найбільш актуальним у єврейській лінгвокультурі, він є основною ознакою у змісті концепту HOLOCAUST. Холокост можна класифікувати як *прецедентну ситуацію* в середовищі єврейської етнолінгвоспільноти, зважаючи на кількість апелювань до неї, крім того, важливо зрозуміти причини, які призвели до створення мовною спільнотою категорії, репрезентованої вказаним словом.

Еквівалентні відношення передбачають як наявність подібності, так й існування відмінностей. Подібність повинна стосуватися глибинних, базових характеристик порівнюваних елементів, у той час як відмінності відображають, як правило, їх окрему специфіку. Суттєві риси подібності, які забезпечують встановлення еквівалентних відношень між мовними концептами, відносяться до їхнього концептуально-когнітивного змісту [5: 59]. Таким чином, у єврейській мовній картині світу для позначення цього безпрецедентного в історії явища вживають *השואה* (Ha-Shoah), РУЙНУВАННЯ, БІДА, НЕЩАСТЯ, *חורבן* Khurbn, *האלוקאוסט* Halokaust [12]. Проте найчастіше – *Shoah*, цей термін стає вживаним і в інших мовах, його вважають більш вдалим із різних причин, зокрема через те, що *холокост* з теологічної точки зору є образливим (у значенні "жертвопринесення") [3]. В

англійській лінгвоспільноті виявляємо наступні синоніми в ряду з доміантою *HOLOCAUST: ruin, fire, ravage; catastrophe, destruction, disaster* [13: 288], *genocide* [4]; [14], *catastrophe, denouement* [14]. Самі нацисти називали **холокост** "остаточним вирішенням єврейського питання", "*Final Solution of the Jewish Question*", "*Die Endlösung der Judenfrage*", "чистка", "*the cleaning*", "*Die Reinigung*" [3]. Необхідно підкреслити, що сам термін "genocide", *Геноцид* викристалізувався під час холокосту (вважають, що його автором є Р. Лемкін) [3]. *Холокост* був фактично *геноцидом* єврейського народу, розглянемо поняттєву складову концепту *genocide: the deliberate and systematic destruction of a racial, political, or cultural group* (навмисне знищення расової, політичної, культурної групи) [4]. Термін ХОЛОКОСТ вживають для опису інших подій, крім вбивства євреїв, тому деякі вчені додають характеристику *Jewish: the Jewish Holocaust*, коли йдеться про події Третього рейху. *Shoah – біда, нещастя, "disaster"* в івриті, можуть бути пов'язаними з економічним, екологічним лихом, проте саме в івриті імпліковано, що аналізована подія є більш єврейською, ніж світовою [15: 211], концепт існує у своєму актуальному прошарку, коли представляє смисл *знищення єврейського народу*.

ШОА є надзвичайно важливим поняттям для єврейської свідомості. На жаль, світ знехтував гуманістичними ідеями про цінність людського життя, дозволив нацистам знищувати людей, провинкою яких було те, що вони – євреї. Холокост є важливим чинником у системі єврейської ідентичності. По-перше, нацисти знищували абсолютно усіх, хто належав до єврейської нації, наприклад: *The Marxist, the shtetl rabbi died alike in the gas chambers. The Nazis stew the secular Jew and the fundamentalist Jew with indiscriminate efficiency* [2: 27, 29]. Варто підкреслити, що для розуміння особливостей Катастрофи на території СРСР вивчають ідеологічне обґрунтування знищення євреїв як "генетичних носіїв більшовизму" [16: 133]. Бути євреєм сьогодні означає *свідчити...* "to testify, to bear witness" to the Holocaust (Goldberg) [15: 194]. Ідентичність єврейства заснована на подіях ХОЛОКОСТУ характеризується відчуттям жертвовності, *identity based on victimization* [17; 11], *a historic victimization like the holocaust* [18: 165], яке має як *позитивні*, так і *негативні* наслідки для сучасного світосприйняття євреїв. Необхідно вказати, що література про холокост – це так звана література свідчення, *literature of testimony*. Е. Візель (письменник, який вижив у концтаборі) негативно ставиться до того факту, що почали часто писати про ХОЛОКОСТ, вважає це "модним", "*the Holocaust – a hot topic, fashionable, guaranteed to gain attention...*", таким, що позбавляє ХОЛОКОСТ самої сутності [19: 218], адже повідомляти про це *зло* означає говорити про невимовне, пояснювати непояснюване, зображувати нереальне: "*speaking the unspeakable, explaining the inexplicable, and portraying the unimaginable*". Таким чином, слова, які належать людині, яка пережила жахи КАТАСТРОФИ, є доказом неймовірності того, що відбувалося: "*You ...can't understand;... impossible to understand...*" [15: 195]. Говорити про жахи Холокосту – невимовний біль: *The lacerating pain it caused her to dwell on that part of the past, ... like tearing open a nearly healed sore* [19: 143].

Про свідчення ХОЛОКОСТУ говорять, що вони є "*both homeless and global*" [15: 192]. Дуальність у ставленні до Холокосту виявляємо в контексті: на одному полюсі – *the Holocaust ... divine retribution on the grandest scale*; на іншому – *the most decisive argument imaginable for nihilism*. Some drew from it the need to reaffirm their Jewish heritage, for others, Jewishness was a plague to be escaped [20: 231]; *the holocaust's "acid consequences continue to gnaw away at the foundations of the Jewish people"* [18: 165].

Нацисти у своїй "індустрії смерті" використовували для знищення євреїв мобільні загони-вбивць *Einsatzgruppen* і знищували людей у концентраційних таборах, що знаходяться на території Польщі. Часто виникає запитання, чому саме у Польщі? Місцезнаходження таборів не визначалося ставленням місцевого населення до євреїв. З точки зору нацистів не всі табори знаходилися в Польщі, яка була поділена на дві частини: на генерал-губернаторство і на територію безпосередньо анексовану Німеччиною, на території генерал-губернаторства було чотири табори: Белжець (Belzec), Собібор (Sobibor), Трєблінка (Treblinka), Майданек (Majdanek). Хелмно (Chelmno) і Аушвіц (Auschwitz), по-польськи *Oswiecim*, знаходилися на території, яка вважалася складовою Німеччини. Можливо, існували також і певні технічні причини розміщення таборів в Польщі, а саме: можливість таємно вбивати у цих віддалених місцях, концентрація євреїв на сході Європи, наявність залізничних сполучень. Отже, нацистам було "зручніше" вбивати євреїв на території цієї країни, ніж неподалік від місця їхнього проживання [21: 107].

Найжахливішим табором вважають Освенцим, де загинуло приблизно 2 млн. людей. Освенцим є результатом накопиченої тисячоліттями ненависті до єврейства, акт неймовірного насилля над народом. Вся історія єврейського народу сповнена переслідувань із боку інших народів, євреїв часто поміщали в гето, позбавляли прав. *Adversity and troubles (нещастя)*, на івриті *tsoros* є базовими елементами у визначенні ідентичності євреїв [20: 221]. Концептуальні метафори допомагають зрозуміти абстрактні, складні сутності, поміщаючи їх у площину чогось більш знайомого та зрозумілого. Таким чином, спостерігаємо, що Освенцим концептуалізується в основному як сутність **ЗЛО**. Наприклад, *the horrors of concentration camps...* [17: 11]. *Sophie walked through the gates of hell; entering Auschwitz, she fell into the "slow hands of the living damnation"; the suffocating evil of Auschwitz – gloomy, monotonous, barren, boring* [19: 217, 151]. Компоненти **slow** та **suffocating** потребують детальнішого розгляду, тому що імплікують як повільну смерть, так і швидку загибель від газу.

"Репутація" Освенциму була *ominous, vile, terrifying* [19: 478]; "the proof of Jewish vulnerability tattooed on his mother's forearm" [2: 298]. Більше того, як правило, самі жертви не знали, що йдуть на смерть, тому що все було засекречено, а газові камери мали саркастичну назву на зразок "*bath*", "*bathhouse*" [22: 336]. Р. Рубенштейн вважає, що нацисти були *работоргівцями*, які позбавляли людей будь-яких відчуттів і самої суті життя: "*the first slaveholders (работоргівці) to fully abrogate any lingering humane sentiments regarding the essence of life itself*" [19: 236], тому закономірними є слова одного з вбивць: "*You have come to a concentration camp, not to a sanatorium, and there is only one way out – up the chimney*" [19: 236].

Табір смерті концептуалізовано як *the mass slaughter* whose sickening vaporous residue spiraled skyward from the chimneys of Birkenau [19: 219]. Р. Рубенштейн, наголошує, що в цілому табори розглядають як *місця*

винищення, мало уваги приділяють тому, що ТАБОРИ – СУСПІЛЬСТВО, the camps were in reality a new form of human society; "An extermination center can only manufacture corpses; a society of total domination creates a world of the living dead..." [19: 235, 236].

У додаткових ознаках свого змісту концепт є актуальним тільки для деяких груп. Зокрема, прибічники ортодоксального Іудаїзму вживають "A *Holocaust of our own making*", С. Рош таким чином назвав шлюб євреїв з не євреями (gentiles) intermarriage у 1980, пізніше в найменуванні відбулося скорочення, тепер вживають *Silent Holocaust* [2: 74]; Second Holocaust [23: 158]. У 1978 Е. Факенгейм написав, що ... the Holocaust had added a 614th commandment: Deny Hitler a posthumous victory. Do not assimilate (із імплікацією не втрачати єврейських традицій) [20: 231]; [23: 162]. Це стало теоретичним підґрунтям для представників ортодоксального іудаїзму.

На позначення Холокосту вживають як прямі, так і непрямі мовні засоби. Зокрема, у визначенні вказано, що ХОЛОКОСТ – це state-sponsored killing [14]; government-organized massacre [23: 142]. Актуальність поняття імпліковано в наступному: "Shoah is indeed central. The Shoah... became a crucial component in the transmitted collective memory [17:10]; a symbol for the persecutions suffered by Jews" [23: 160]. HOLOCAUST вживають на позначення "uneasiness of the American Jewish Community, for its difficulty in coming to terms with the actual power Jews possess today, both in Israel and in the Diaspora" [23: 202]. Заслуговує на увагу діяфора Б. Васерштейна, який номінував ХОЛОКОСТ як "*necrophilic obsession* " *непрофільна одержимість*) [18: 165]; аналогічне спостерігаємо у наступному: "terrifyingly accurate necropsy" [19: 235].

Особливо важливо для єврейської спільноти пам'ятати про Холокост. В Ізраїлі навесні відзначають День пам'яті ХОЛОКОСТУ, споруджено багато монументів у контексті цього явища, але перші пам'ятники були не з каменю: "the first memorials to the Holocaust period came not in stone but in narrative"; "the destruction of Jewish lives... served as symbolic tombstones for the millions without graves" [15: 194]. А. Фінкелькраут вважає, що єврейський народ вмирав двічі: "once by assassination and once by forgetting" [18: 178].

Якщо звернемося до першого компоненту в дефініції ХОЛОКОСТ (йдеться про знищення вогнем, ядерний холокост *nuclear holocaust* є частотним прикладом), тоді в наступному контексті цей регулярний смисл виявиться активованим: HOLOCAUST contains a message of inescapable relevance for a nuclear world. Цікаво, що безсилля євреїв під час ХОЛОКОСТУ вказує на долю людства перед обличчям ядерної війни. "It is now possible for governments to deliver the ovens of Auschwitz to all corners of the earth, to make a holocaust of all mankind like the Jews of Nazis Europe, the people of the world will be utterly impotent in such a war, neither soldiers nor even innocent bystanders, but again like the Jews, intentional victims" [23: 209]. Саме холокост разом з усіма представленими асоціаціями є "an urgent consideration of our own uncertain tomorrows" [19: 235].

На жаль, після єврейської Катастрофи антисемітизм продовжує існувати, народи продовжують далі гнобити один одного, десятки років людство живе під загрозою повного знищення в результаті ядерної війни. Сьогодні єврейський народ сприймають через призму ХОЛОКОСТУ, саме цей концепт є національно-маркованим концептом у єврейській культурі, він може існувати в різних іпостасях, тому потребує детального вивчення, крім того, ми знову переконалися, що найменування в культурі не є випадковими. У перспективі дослідження аналіз інших національно-маркованих концептів єврейської культури, який дозволить краще зрозуміти особливості концептуалізації дійсності цим етносом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Степанов Ю. Константы. Словарь русской культуры. — М.: Академический проект, 2001. — 990 с.
2. Freedman G. Jew vs. Jew. The struggle for the Soul of American Jewry. — N. Y., London, Toronto, Sydney, Singapore: SIMON & SCHUSTER, 2000. — 397 p.
3. http://en.wikipedia.org/wiki/The_Holocaust#Etymology_and_usage_of_the_term
4. Merriam-Webster's Online Dictionary <http://www.m-w.com/dictionary/holocaust>
5. Которова Е. Межъязыковая эквивалентность в лексической семантике. Сопоставительное исследование русского и немецких языков. — Frankfurt am Main, Berlin, N.Y., Paris, Wien: PETERLANG, 1998. — Т. 5.— 296 с.
6. Longman Dictionary of English language and Culture. Gets to the heart of the language. — Pearson Education Limited, 2005. — 1620 p.
7. Longman Dictionary of Contemporary English.— England: Pearson Education Limited, 2005.— 1949 p.
8. Longman Dictionary of American English. Your Complete Guide to American English. — England: Pearson Education, 2002. — 934 p.
9. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press 2007. — <http://dictionary.Cambridge.org>.
10. Longman Dictionary of Contemporary English. — Longman Dictionaries, 1995. — 1666 p.
11. Oxford Student's Dictionary. English-English-Hebrew. — Israel: KERNERMAN, LONNIE KAHN, 2003. — 984 p.
12. [http:// milon.co.il/dictionary](http://milon.co.il/dictionary)
13. Webster's New World Thesaurus. Prepared by Ch. Laird. USA: A MERIDAN BOOK. New American Library Times Mirror, 1971. — 678 p.
14. <http://www.britannica.com/eb/article-9040821/Holocaust>
15. Wolf D. "This Is Not What I Want": Holocaust Testimony, Postmemory, and Jewish Identity // *Diasporas and Exiles: Varieties of Jewish Identity* / Ed. By H. Wettstein. — Berkeley, Los Angeles, London: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 2002. — P. 191-220.
16. Вайц И. Катастрофа европейского еврейства. — Тель-Авив: Издательство открытого университета Израиль, 2000. — Ч. 7.— 176 с.
17. Wettstein H. Introduction // *Diasporas and Exiles: Varieties of Jewish Identity* / Ed. By H. Wettstein. — Berkeley, Los Angeles, London: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 2002. P. 1-17.
18. Wall I. Remaking Jewish Identity in France // *Diasporas and Exiles: Varieties of Jewish Identity* / Ed. By H. Wettstein.— Berkeley, Los Angeles, London: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 2002. — P. 164-190.
19. Styron W. *Sophie's Choice*. — N.Y.: Random House, 1979. — 515 с.

20. Susser B. The Ideology of Affliction: Reconsidering the Adversity Thesis // *Diasporas and Exiles: Varieties of Jewish Identity*. Ed. By H. Wettstein. – Berkeley, Los Angeles, London: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 2002. – P. 221-233.
21. Михман Д. Катастрофа європейського єврейства. – Тель-Авив: Издательство открытого университета Израиль, 1995. – Ч. 3-4. – 474 с.
22. Keneally T. *Schindler's list*. – London, N.Y., Sydney, Toronto: BCA, 1994. – 429 p.
23. Biale D. *Power and Powerlessness in Jewish history*. – N. Y.: Schocken Books, 1986. – 244 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.04. 2007 р.

Нидзельская Ю.М. Манифестация концепта еврейства ХОЛОКОСТ в современном английском языке.

В статье рассматриваются особенности вербализации концепта еврейской культуры ХОЛОКОСТ в современном английском языке, а также важность анализируемого концепта для мировосприятия еврейской нации, его влияние на менталитет евреев. Кроме того, в статье содержится информация о роли концепта в формировании еврейской идентичности.

Nidzelska Y.M. The Presentation of the concept of the Jewry HOLOCAUST in the present-day English.

The peculiarities of verbalization of the Jewish concept HOLOCAUST in the present-day English are analyzed in the article. Thorough attention is paid to the importance of the concept under study in the world outlook of the Jewish nation, the influence upon mentality of the Jews. Additionally, the article deals with the role of the concept in the formation of Jewish identity.